

Televizyon Diye Bir Şey Varmış

Televizyon Diye Bir Şey Varmış

Türkiye’de Televizyonculuğun Başlangıç Öyküsü, 1951-1971 İTÜ TV Dönemi

Zeynep Şahin Tutuk & Burak Barutçu

Editör: Mehmet Karaca

İTÜ Vakfı Yayınları, İstanbul 2018, 304 s.

ISBN: 978-605-9581-13-4

ZEYNEP ŞAHİN TUTUK

1950’lerin ilk yarısında, İstanbul’da insanlar birbirine şöyle cümleler sarf etmeye başlamış: “Televizyon diye bir şey varmış gördünüz mü?” “Hiç televizyon izlediniz mi?” “Radyoda sesini duyduklarımızı, televizyonda hem görüp hem izleyebiliyormuşuz.”

Hatta bu konuşmalara ek olarak; “radyovizyon”, “radyolu televizyon” gibi tanımlamalar yapılmaya başlanmış.

2018 yılında bu cümlelerden biri, bir kitabın kapağında yer aldı. Ülkemizde televizyon yayıncılığının başlangıç dönemini ele alan bu ilk kitap için birçok sorunun peşine düşmek gerekti ve bir iletişimci olarak şunun farkındaydım: Televizyon hem çok eleştirilen hem vazgeçilemeyen hem sevilen hem yerilen çok tartışmalı bir iletişim ara-

cıydı. Öte yandan, hangi iletişim aracı aynı durumda değildi ki? Sosyal medya, gazeteler, dergiler, radyo, internet

siteleri... Hepsi hem takip edilen hem de her gün eleştirilen mecralardı. Çünkü iletişim araçlarının ortak gerçeği, en az kullanıldıkları kadar eleştirilmeleri idi. Ama anlatmak istediğim TV öyküsü, bu eleştirilerin ötesinde bir şeydi. TV iyidir kötüdür, TV programları şöyledir böyle olmalıdır değil; tüm bu tartışmalar da dâhil olmak üzere televizyon üzerine söyleyeceğimiz her şeyi getirip önümüze koyan sürecin nasıl başladığını aydınlatmaktı.

Evlerin salonlarındaki değişim

İletişim tarihi, teknoloji tarihiyle kol kola ilerler. Bu ilerleyişteki her yenilikte bir önceki döneme övgüyü ve yeniyile gelen değişime negatif ön yargıyı ya da tam aksini beraberinde getiren bir döngü üretir. İletişim araçları ise her zaman; bireyin gündelik alışkanlarını, duygularını, fikirlerini, aile hayatını, toplumsal tepkileri, siyaseti, ekonomiyi, sosyal psikolojiyi etkileyen hatta yönlendiren güce sahiptir. Bugün internet ve mobil teknolojilerin egemenliğindeki iletişim evrenimizin; hareketli görüntüleri günlük yaşamın içine dâhil eden ve evlerin salonlarını yeni bir dünyaya dönüştüren televizyon sayesinde büyük bir değişim yaşadığı görülür.

Aslında en başından itibaren TV'ye karşı mesafeli bir yaklaşım görülür. Elektron vakum tüpünün mucidi olarak radyo ve TV'nin öncülerinden sayılan Amerikalı bilim insanı Lee de Forest bile 1926 yılında, yani henüz her şey yeni başlarken; "Teorik ve teknik olarak televizyon gerçekleştirilebilir. Ama ticari ve finansal olarak bunu olanaksız görüyorum. Geliştirilmesini hayal ederek hiç vakit harcamaya değmez," der. 1950'li yıllarda Türkiye'deki birçok dergi ve gazete ise bizdeki ilk TV yayını denemelerine hem heyecan hem kuşkuyla yaklaşır, "yapabilir miyiz acaba" ön yargısını açıkça dile getirir. Fakat televizyon kısa sürede çok sevilir ve evlerin başköşesine yerleşip günlük hayatın akışına yön verecek kadar güçlü bir etkiye, şaşırtıcı sayılabilecek kadar kısa sürede ulaşır. Kadınların el emeği göz nuru olan kıymetli dantelleriyle örtülmesi, yemek saatlerinin TV'ye göre ayarlanması, misafirliklerin "beraber televizyon izleme" etkinliğine dönüşmesi, neredeyse gelenek hâline gelir.

Toplumlara yeni düşünme, konuşma, yaşama biçimlerini aşılardan ya da vazgeçiren, yiyeceği yemekten oy vereceği partiye kadar karar mekanizmalarını doğrudan etkileyen bu elektronik kutu nasıl olup da böyle bir etkiye kavuştu?

Dünyada televizyonun icadından ne kadar sonra Türkiye'de TV yayıncılığı başladı?

Toplumun TV'den beklentisi neydi?

İlk TV programı formatları nasıl ortaya çıktı?

İlk yayınlar nerede, nasıl yapıldı?

Ve aslında en başındaki soru; kim ya da kimler “Haydi biz de TV kuralım” dedi? Bu yolculuk nasıl başladı?

Büyük bir emek öyküsü

Başta bu sorular olmak üzere, üzerine ekleyebileceğimiz birçok soru şimdide kadar az soruldu. TV tarihimize ilişkin akademik çalışmalar da diğer görsel ya da yazılı içerikler de hep TRT ile başlayan döneme odaklandı. TRT’nin TV yayıncılığına başlaması anlatılırken bazı kaynaklarda İTÜ TV’den hiç bahsedilmedi. Bazı kaynaklarda ise bahsedildi ama “kısa bir süre deneme yayınları yaptı”, hatta “kapalı devre yayıncılık yaptı” anlatılarak üzerinde durulmadı. Belki de İTÜ TV’den günümüze ulaşan tek bir dakika kayıt olmaması (çünkü kayıt cihazı alacak bütçeleri hiç olmadı) bunun en büyük nedenlerinden biriydi. Ama yine de araştırılmaya ve anlatılmaya muhtaç 20 yıllık bir dönem vardı...

Çünkü İTÜ TV ne kısa süren deneme yayınları yapmıştı ne de o yayınları kapalı devre olarak gerçekleştirmişti. Bir üniversitenin sınırlı bütçesiyle, bu işe fazladan mesai harcamaya gönüllü olan birkaç bilim insanıyla ve onlara destek vererek hiçbir maddi karşılık beklemeden ekrana çıkan sanatçılarla tam 20 yıl boyunca Türkiye’ye TV teknolojisini getirmek için büyük emek harcanmıştı. Türkiye’de televizyonculuk, 1951 yılında İTÜ TV’nin çalışmalarıyla başlayıp ilk yayın 1952 yılında yapılmıştı. Aynı tarihte Avrupa ülkelerinin birçoğunda TV kanalları açılmıştı. ABD’de ise epey yol alınmış; 1954 yılında, ilk renkli yayın yapılmıştı. Oysa Türkiye’de ilk renkli yayının yapılması için 1984’e kadar beklenmesi gerekecekti.

Aslında sadece bu iki tarih kıyaslaması bile İTÜ TV’nin üstlendiği misyonun ne kadar zor ve önemli olduğunu gösterir. Dünyayı değiştirmeye aday bir teknolojiyi “geç kalmadan” ülkeye getirmekte gösterilen kararlılığa ve harcanan emeğe saygıyı hak eder. Üstelik o 20 yıl boyunca yaşananları öğrenmek, nasıl bir inanç ve inatla çalışıldığını bilmek, saygıya hayranlığı da ekler.

Gazeteler ve mektupların tanıklığı

İTÜ TV öyküsünü araştırmak ve kitaba dönüştürmek 2 yıl sürdü. İTÜ Rektörü Prof. Dr. Mehmet Karaca’nın önerisi ve teşvikiyle başlayan çalışmanın araştırma kısmını Öğretim Üyesi Dr. Burak Barutçu ile birlikte yürüttük. Yazarlığını ben üstlendim. Baştan beri akademik bir kitap hazırlama fikrimiz yoktu. Amacımız, yakın tarihimize bir yolculuk yapmak, yaparken de sosyal değişimlere, siyasi çalkantılara ve bunun bilim ve teknoloji çalışmalarına yansımalarına ışık tutmaktı.

Önce, Türkiye’de TV yayıncılığını başlatan dönemin son tanıklarıyla konuştuk. Hayatta olmayanların yakınlarına ulaştık, tanıma fırsatı bulamadığımız o insanları bize anlatmalarını istedik. 23 kişiyle röportaj yaptık. Yazılı basın taramalarıyla, TV’nin Türkiye’ye gelişinin etkilerini ve yayınların yansımalarını takip ettik. İTÜ Radyosu tarafından korunarak günümüze ulaşan izleyici mektuplarını inceledik ve bu nadide belgeleri, kitapta aynen kullandık.

Kasım 2018’de İTÜ Vakfı yayınlarından çıkan *Televizyon Diye Bir Şey Varmış -Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Başlangıç Öyküsü: 1951-1971 İTÜ TV Dönemi*, “kurucuları, ekran yüzleri, çalışanları ve izleyicileri” olmak üzere bizdeki ilk TV kanalını her açıdan ele alan ve kapsamıyla “ilk” niteliği taşıyan bir yayın oldu. Hem bu ilk niteliği hem de dönemin son tanıklarının böyle önemli bir yeniliğe dair anlattıklarını kayıt altına alması nedeniyle önemli olduğuna inanıyoruz.

İlham verici bir öykü

Anı-inceleme türündeki kitabın, belgesel dilini benimseyen bir akışı var. Çünkü öncelikli amaç, bu öyküyü sadece İTÜ’lülerin ya da iletişimcilerin okuması değil. Asıl amaç, herkesin hayatına bir şekilde dokunan yılların şimdiye kadar anlatılmamış hikâyesinin olabildiğince çok kişiye ulaşmasını sağlamak. Çünkü Türkiye’nin yarım kalan ya da kıymeti anlaşılamayan bilim-teknoloji projelerinin aksine, İTÜ TV yakın tarihimize yazılan en önemli mühendislik başarılarından biri. Ve ardında bıraktığı tarihten hem öğrenilecek hem de ilham alınacak çok şey var.

Türkiye’ye TV yayıncılığı teknolojisini getirmek de, dünyada devlet tarafından desteklenen TV’ler hızla gelişirken bir üniversitenin kısıtlı imkânlarıyla bunun başarılabileceğini göstermek de kolay değildi. Ama zor olan başarılıydı. Kitapta, hem o zorlukların hem o başarının öyküsü ve bir dönemin Türkiye’si var. En çok da bir ilham öyküsü var. Çünkü her şeyi ithal eden ve olabilen en küçük teknik donanımla yayıncılığa başlayan İTÜ TV, 20 yılın sonunda verici dâhil neredeyse her şeyi yeni mezun mühendislerle ürettirebilecek kadar yol almış.

Örneğin o günlerden elimize ulaşan tek saniyelik kayıt yok. 20 yıllık bir TV kanalından elimizde kalan tüm görüntüler, birkaç siyah beyaz fotoğraftan ibaret. Çünkü İTÜ’nün bütçesi sadece yayını gerçekleştirebilecek cihazları almaya yetebilmiş. Hiçbir zaman kayıt cihazları olmamış, yapılan yayınlar tekrar yayınlanamamış, TV’ye çıkanlar kendilerini izleyememiş. Tüm yayınlar stüdyodan canlı ya da stüdyo dışından naklen olarak gerçekleştirilmiş.

İmkânsızlıklar vazgeçme değil tam aksine daha çok çalışma için hızlandırıcı olmuş. 1952’den itibaren İstanbullular televizyonun ne demek olduğunu öğrenmiş, gün-

lük yaşamlarına dâhil etmiş. Halit Kıvanç'ın tabiriyle "telesafirlik" günleri bile başlamış. Ankaralılar ise bu yeni iletişim dünyasıyla 1968'de TRT sayesinde tanışmış Ankara'dan sonra yayıncılık için ikinci adım, beklendiği gibi İstanbul'da değil İzmir'de atılmış. Türkiye 1971'e kadar geçen sürede Ankara'da TRT'yi İstanbul'da İTÜ TV'yi izlediği iki kanallı bir dönem yaşamış.

Sonra İTÜ TV'ye ait her şey ve Maçka yerleşkesinde kurulan TV stüdyosu TRT'ye tahsis edilerek tek kanallı yayıncılık dönemi başlamış. Özel TV'lerin açıldığı 1990'ların başına kadar da TRT'nin yayıncılıktaki teklifi devam etmiş. Kitapta bu geçiş süreci de farklı açılardan anlatıldı. Okurun, daha önce rastlamadığı bilgileri ve yakın tarihimizden anıları ilgiyle okuması; başta İTÜ'nün kıymetli hocaları Prof. Dr. Mustafa Santur ve Prof. Dr. Adnan Ataman olmak üzere televizyonun tüm emektarlarına bir saygı selamı yollaması dileğiyle...